

KÜLTÜREL BELLEK YAPITI OLARAK METİN TURAN'IN “O ŞEHR-İ EDİRNE” ŞİİRİ

Mihrican Aylanç

■ Şair, Şiir ve Bellek

Dilsel bir varlık olan insanın dünyadaki serüvenine tanıklık eden şiir, kültürel bir hazinesidir. Şiirde ses ve görüntü içeren, dolayısıyla duyu, duyuş, bilinç ve bilinçaltıyla örülerek zaman ve mekânda tınlayan imgeler, insani normdaki belleğin parçasıdır. Maddenin belleğinin araştırıldığı bu günlerde, şairin belleğinin izinden gitmek, insani olgu ve oluşumları bugünün koşullarında yeniden değerlendirme olanağı sağlar. Şair, geçmişi anda toplayıp sezginin ışığında geleceğe teslim ederek varlığın nadide parçalarından birini oluşturur. Bizden beni, benden bizi yaratan belleğin hafıza nöronları olarak kültürel devamlılığın kendisi olur.

Bugünkü tanıklıklarımız ile tarihsel süreçte varlık gösterenlerin bilincine varma edimimizi oluşturan ve bunu kültürel kodlara dönüştürüp depolayan bellektir. Bellek, bireysel hatıralar eşliğinde, uzamsal ve toplumsal bir yapıya bürünerek kültürel sürekliliği sağlar. Türk şiirinde özellikle 20. yüzyıl sonrasında belirginleşen “bellek inşası”, şairlerin kişisel tarihleri ile toplumsal geçmişi iç içe geçirerek kurdukları çok katmanlı dilsel yapılarda kendini göstermektedir. Bu bağlamda, Metin Turan'ın *Sabırsız Bir Sabah* (2021) kitabında yer alan “O Şehr-i Edirne” şiirini, kültürel bellek inşası olarak okumak mümkündür. “O Şehr-i Edirne” şiiri, bireysel duygu döngülerinin sarmallığında kentsel alımlamayla örülen kültürel belleğin şiirsel temsilidir.

Kültürel bellek alanı olarak şiir; bireyin geçmiş deneyimlerinin, toplumsal ve tarihsel hafızanın, mekânsal çağrışımların şiirsel dille işlendiği, hatırlamanın tematik ve biçimsel olarak öne çıktığı metinlerdir. Maurice Halbwachs'ın kolektif bellek teorisi, bireysel hatıraların toplumsal yapılar içinde şekillendiğini ve ortak sembollerle dile

geldiğini savunur. Türk şiirinde Yahya Kemal Beyatlı'nın "Süleymaniyede Bayram Sabahı" şiiri, Tanpınar'ın "Bursa'da Zaman"ı, Necip Fazıl'ın "İstanbul Destanı", Ahmet Kutsi Tecer'in "Konya Destanı" şiiri, hatırlamanın, uzamsal enginliğin güçlü örnekleri arasında yer alır. Bu şiirlerde olduğu gibi "O Şehr-i Edirne"de de geçmiş ve şimdi arasındaki eklektik bütünleşme, şiirin kurucu öğelerindendir.

Hafıza Mekânı Olarak Edirne

Belleği izler topluluğu olarak açıklayan Paul Ricoeur; kortikal (nöronal), psişik (duygusal), belgesel izlerden (tarih) söz etmiştir. Mekân aracılığıyla düşünmenin, metaforik olarak topos (yer) yoluyla kavramak olduğunu ifade etmiştir.

Edirne, farklı şairlerin şiirlerine konu olmuş, doğa güzelliklerinin yanı sıra toplumun ortak hafızasında yer ettiği tarihi kimliği ile dillerde söylenegelmiştir. Örneğin Niyazi Akıncıoğlu, "Edirne" yi güzel doğası ve ağır ağır çok koldan akan suları ile resmeder:

Bir yerde görürsen ki:/Ağır ve edalı akar,/dal dal söğütler öperek/samur üç belik gibi/üç koldan sular;/müjdeler olsun efendim:/Edirne'desin... Neden suya eğilmiş dallar?/Öyle ferman etmiş eden./Söylemek kolay olsa eski türküsünü:/Edirne köprüsü taştan/sen çıkardın beni baştan". Ayır-dın anamdan, hem kardaştan" (Can, 2003: 307).

Akıncıoğlu, "Edirne Köprüsü" türküsü ile kurguladığı şiirinde, toplumun gönül birlikteliğinin sesi olur.

İskeçeli Mehmet Sıtkı da *Trakya Paşaeli Gazetesi*'nde Edirne'nin kültürel simgesi olan Selimiye Camisi için yazdığı şiirlerde şehzadeye seslenerek ataları ve kahramanlıklarını toplumun hafızasına kaydeder:

Yaşarsın dört asırdır milletin hiss-i büleğinde/Muallâ, münşerih;.. Ey sakf-ı rûhânîsi nûrânûr!/Mehâsinler mutarrâ, zevk-i vahdet var hırâmında/Nasıl olsun huzûr-ı âsitânından gönül mehcûr.../"Siz ey Şehzâde!./Ey nesl-i nezîh-i âsumân-pâye!/Mübârek ceddinizden müntakildir yükselen sâye;/Koşarsa çok mudur milletle şehriyîne nâmahdûd/Tulû'-ı nûr-ı hüsnünle bugün bir şâir-i mes'ûd (Özdemir, 2024: 74)

Metin Turan ise "O Şehr-i Edirne", belleği hem bir duyumsama biçimi hem de mekânsal bir anlatı zemini olarak kurar. Edirne, Osmanlı'dan miras kalan bir 'serhat şehri' olarak yalnızca fiziki bir coğrafya değil, çok katmanlı bir tarihsel belleğin taşıyıcısıdır. Şair bu çok katmanlılığı şiir boyunca yoğun imgeler ve çarpıcı çağrışımlarla ele alır. Şair, gençlik yıllarında havasını soluduğu Edirne'yi tarihsel, kültürel ve estetik bir alan olarak duyumsar: "*bir baştan bir başa yürüyüp sokaklarını/o kenti ben yıldızlarla sevişen neşesinden tanırım*" (Turan, 2021: 86)

Bu dizelerde Edirne, fiziksel bir yer olmanın ötesinde duyularla örülmüş bir hatırlama mekânı hâline gelir. Burada şehir, haritalarda gösterilen bir coğrafya değil, zamanla aşk ilişkisi kurulmuş bir varlık gibi duyumsanır. Doksan iki

yıl başkentlik yapmış Edirne'nin tarihsel neşesi, yıldızlarla sevişen bir kent kimliğine dönüştürülür. Bu metafor, hem geçmişteki zarafeti hem de bugüne taşınan hayalî bir kent modelini çağırıştırır. Yahya Kemal'in "Aziz İstanbul" şiirinde kurduğu idealize edilmiş şehir imgesiyle benzer biçimde, Edirne de idealize edilir; ancak bu idealleştirme nostaljik değil, eleştirel bir hatırlama biçimidir: "*katletmeye kalkışsa da obur yüzleriyle/'müteahhit' karneli 'mimarlar'/sinan aşkın en büyük anıtı*" (Turan, 2021: 86)

Nehamas'ın hayatı bir sanat eseri gibi kurma düşüncesi (Nehamas, 2021), bireyin kendi yaşam anlatısını tıpkı bir roman ya da şiir gibi kurduğu önermesine dayanır. Bu bağlamda "O Şehr-i Edirne", şairin kendi yaşam öyküsünü şiirsel imgelerle biçimlendirdiği bir öz yaşam anlatısıdır. Burada şairin çocukluk ve gençlik izlenimlerinden, aşklarına ve içsel yolculuklarına kadar pek çok sahne, işitsel ve görsel bir yapıyla örülür ve estetik bir yapıya dönüşür: "*bütün martıları havalanır gibi marmara'nın/senin balkan gözlerinden bir anadolu gülümser/başına doymuş buğday tarlası ovalar*" (Turan, 2021: 87)

Şehrin dokusunu oluşturan doğa ve çevre, bireysel duyguların esir aldığı anlar, ardı sıra kovalanan hatıralar mekân üzerinden anımsanarak sembolik dilde yeniden kurulur, kültürel belleğe nakşedilir.

Turan'ın şiirinde doğa, önemli bir bellek taşıyıcısı olarak öne çıkar. "*İçimde esrik bir ırmaktır tunca/meriç ayak izlerimi kovalar*" (Turan, 2021: 89) dizelelerinde su, geçmişin sürekliliği ve hatırlamanın döngüsel doğasıyla ilişkilendirilir. Mekânsal vurgulamalar, tarihsel çağırışımı olan yer adları ve bunların mevsimsel dönüşümlerle; örneğin su taşkınları, kuraklık yahut da komşu ülkelerle ilişkilerde bir sınır hattı olduğu için gündeme gelmesi Turan'ın doğayı, bellek metaforu olarak kullandığının somut göstergeleridir.

Tarihsel Belleğin Anıtları

Edirne'ye biçim veren şahsiyetler ve eserlerinin kültür ikliminden hareket eden Turan, şiirde tanıklık ettiği tarihin diliyle konuşur. Ufku burada, bu mekânla bütünleşerek enginleşir. Pierre Nora, modern toplumda bellek ortamlarının yok olduğunun, bu nedenle geçmişin "hatırlamanın" bir yolu olarak ulusal bellek mekânlarının yaratılmasının gerekliliğinin altını çizer. Fiziksel mekânların dışında sembolik anlam ve pratikleri de içeren hafıza mekânlarının, ulusal hafızayı tarihsel bir gelenek olarak kurduğunu hatırlatır (Nora, 2006: 160). Turan, şiire/dilsel alana, ulusal bellek mekânı olarak Edirne'yi ekler, burayı semboller evreninin hafıza mekânlarından biri olarak kaydeder.

Şiirin güçlü sembollerinden biri Mimar Sinan'dır. Selimiye Camisi, mimari bir şaheser olduğu kadar kolektif hafızanın da somutlaşmış formudur: "*sinan ki aşkın en büyük anıtı/taşı konuşturan müzisyen/ufkumu kuşatır selimiye*" (Turan, 2021: 86) Bu dizelerde tarihsel figürlerin ve mimari yapıların kişisel duygularla harmanlanması, Tanpınar'ın "Beş Şehir" adlı denemesinde Bursa ve Edirne'ye yüklediği anlamlarla örtüşür.

Her iki metin de tarihi, yaşanmışlığın estetik ve duygusal izdüşümüne dönüştürür. Ayrıca, modernleşmeyle gelen mimari tahribata karşı bir şiirsel direniş de söz konusu olur. Kate Crehan'ın (2023) yorumladığı Gramsci (Crehan, 2023: 112-119), kültürün iktidar yapılarıyla nasıl iç içe geçtiğini açıklar. “O Şehr-i Edirne”de modernleşme adı altında kent belleğinin yıkılması ve geçmişe dair sembollerin müteahhitler eliyle tahrip edilmesi, Gramsciye anlamda bir hegemonik müdahaledir: *“katletmeye kalkışsa da obur yüzleriyle/‘müteahhit’ karneli ‘mimarlar/ sinan aşkın en büyük anıtı”* (Turan, 2021: 86)

Selimiye'nin ufku kuşatan estetiği ile kentleşmenin yıkıcılığı arasındaki karşıtlık, şiirde bir eleştiri zeminini oluşturur. Bu bakımdan, şiir yalnızca geçmiş hatırlamakla kalmaz, aynı zamanda gelecek yıkımına işaret eden doğaya yönelik tahribata karşı uyanık olmak gerektiğinin altını çizer. “O Şehr-i Edirne”, bir anlamda tarihsel izlerin korunmasına işaret eder. Osmanlı estetiğinin simgesi olan Sinan-Selimiye kültü ile günümüzün rant odaklı kent düzeni arasında şiirde kurulan karşıtlık, toplumu bir arada tutan bu kültürel bellek anıtlarının dilsel alanda korunmasına hizmet eder.

Hafıza mekânları, varoluşun da tutunduğu alanlardır. Birey ve toplum belli bir zaman ve mekânda/uzamda var olma durumu yaşar. Bachelard'a göre de uzam her şeydir. Zaman tek başına belleği canlandırmaz. Geçmiş zamanlar yeniden yaşanmaz ancak düşünülebilir. Anılar, uzama bağlandıkları ölçüde hatırlanırlar (Bachelard, 2008: 44). Şiirde mekân olarak Edirne, bireysel ve toplumsal belleğin parçası olmuştur. Karaağaç'ın soylu geçmişiyle suskulara bürünüp Edirne'nin ve şairin kalbine uzanması bu nedenledir: *“kentler de küser suskunluğuna gömülüp aşkların/ kıyık, kendi mahzunluğunda/karaağaç öyle soylu”* (Turan, 2021: 87)

Göçebelik, Aidiyet ve Kimlik

Turan'ın şiirinde “vicdanı hür memur çocuğu” olarak tanımladığı kimlik, Türkiye'de sıkça rastlanan bir taşra-şehir göçü deneyimini de kültürel belleğe dâhil eder: *“yarım yatılı öğrenci günlüğümde saklı hepsi/altı ayda bir sürgün...”* (Turan, 2021: 87) Bu yapı, bugün sayıları kısmen azalmış olsa da yatılı okullarda yetişen nesillerin; neredeyse eğitim gören nüfusun büyük bir kesiminin “hatıratında” olan yaşanmışlığa da vurgu yaparak parçalanmış yaşam deneyimlerinin kültürel belleğe yerleşme biçimini gösterir. Göçebelik burada sadece fiziksel bir durum değil, kimliğin sürekli değişen coğrafyalarda yeniden inşa edilmesiyle ilişkilidir. Turan'ın şiirinde devamlı surette tınlayan gurbette olma hâli, bu kollektif belleğin bireysel görümleridir.

Aşk, Gurbet ve Belleğin Duygusal İzleri

Şiirin ortalarında belirginleşen aşk izleği, kentsel belleği kişisel bir dramla harmanlar. Aşk, geçmişin içinde kalmış bir özneye duyulan özlemle örülür: *“sen öyle uzaklarda öyle bensiz/en kuytu köşesinde o serhat şehrin”* (Turan, 2021: 88)

Burada şehir, yalnızca fiziki değil, duygusal bir uzaklığın da ifadesidir. Örneğin Turgut Uyar'ın "Göge Bakma Durağı"nda görülen duygusal hafıza, burada da benzer bir işlev görür. Aşk, kent, tarih, göç, çocukluk ve özlem, bütünlüklü bir öykü yerine bir dizi hatırlama, imge ve çağrışım olarak sunulur. Gurbet, içsel bir sürgün hâline gelir. Turan'ın şiirinde ontolojik bir hafıza yaratan gurbet, kültürel belleğimizin ayrılmaz bir parçası olarak burada da aynı işlevi görür. Turan'ın gurbeti; kendi varlığından ülke coğrafyasına, ülke coğrafyasından kendi varlığına açılan bir uzam, anne-kız gibi ayrılmaz oluşların, bütünlüğün ifadesidir: "*belli ki makas değiştirmiş gecemi eskiten gurbet/ duvağını yırtmış yeni gelin*" (Turan, 2025: 8) "*ve derler ki anakız yakınlığıdır gurbet/ bir elinden o tutar seni, bir elinden öteki senden*" (Turan, 2021: 32)

Turan'ın kentler ve sokaklarda aradığı benliğini, Edirne şehrinin somut bütünselliğinde duyumsaması; ömrü gurbette geçen şairin yerini, yurdunu, bellegini inşa etmesidir. Gurbet, bu arayıştaki yoldur. Yabancılaşmayla sezilen şeffaf çeperli gurbetin kollarından sıyrılmak ise mümkün değildir: "*ömrüm ki/ günlükleri yolculuk haritalarına kazılmış bir çocukluk/ hoşgeldiniz der gibi her tanıdık yüzde/ başka bir gurbet/ tuttuğum her dilek içimdeki gurbete çıkıyor*" (Turan, 2025: 31-33)

"O Şehr-i Edirne", Turan'ın bireyselliğinden toplumsal olarak yansıyan tarihi akışın bellek kayıtlarıdır. Sürekliliğin, devamlılığın sesleridir. Şiirin biçimsel yapısı da bellekle uyumludur. Şiirde serbest nazım kullanımı, zamanlar arası geçişi ve çağrışımların sınırsızlığını destekler. Terry Eagleton'ın *Şiir Nasıl Okunur* kitabında belirttiği gibi, şiirin biçimi içeriğin anlamını doğrudan etkiler. Bu bağlamda Turan'ın şiiri, bellek gibi çok katmanlı bireysel ve toplumsal kodlarla örülü uzamsal bir yapıya sahiptir.

Sonuç

"O Şehr-i Edirne", Türk şiirinde kültürel bellek etrafında inşa edilmiş önemli şiirlerden biridir. Şiir, hem bireysel hem toplumsal hatırlamanın şiirsel karşılığını sunarken; mimari, doğa, aşk ve çocukluk imgeleriyle çok katmanlı bir hatırlama zemini oluşturur. Metin Turan'ın şiiri, Edirne için yazılan diğer şiirlerle birlikte Tanpınar'dan Necatigil'e, Yahya Kemal'den Niyazi Akıncıoğlu'na uzanan bir bellek şiir geleneğinin devamı olarak okunabilir.

"O Şehr-i Edirne", bireysel hatırlamanın ötesinde toplumsal bir hafıza çalışmasıdır. Edirne'nin belleğinde yer eden Selimiye ve Meriç'in ruhunun tınılarıyla örülü şiir, estetik yapı ile toplumcu gerçekçi eleştiriye, kişisel duyarlılıkla tarihsel dönüşümü bir araya getirir. Nehamas'ın sanatlaştırılmış hayat görüşünden Gramsci'nin hegemonya kavramına kadar çok katmanlı kuramsal okumaya açık olan bu şiir, modern Türk şiirinde toplumsal hafızadan akse-den kültürel bellek metni olarak değerlendirilebilir.

Kaynaklar

- Bachelard, Gaston, *Su ve Düşler Maddenin İmgelemi Üzerine Deneme*, çev.: Olcay Kurnay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.
- Bachelard, Gaston, *Uzamanın Poetikası*, çev.: Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul 2008.
- Beyatlı, Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 1997.
- Can, Esat, “M. Niyazi Akıncıoğlu ve Edirne’ye Dair Şiirleri”, 1. *Edirne Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Edirne 23-25 Ekim 2003.
- Crehan, Kate, *Gramsci Kültür Antropoloji*, çev.: Ümit Aydoğmuş, Kalkedon Yayınları, 2023.
- Eagleton, Terry, *Şiir Nasıl Okunur*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2020.
- Halbwachs, Maurice, *On Collective Memory*, University of Chicago Press, Chicago 1992.
- Nehamas, Alexanderi *Edebiyat Olarak Hayat*, Metis Yayınları, İstanbul 2021.
- Nora, Pierre, *Hafıza Mekânları*, çev.: M. Emin Özcan, Dost Kitabevi, Ankara 2006.
- Özdemir, Ayşe Nur, “Trakya Paşaeli Gazetesinde Yayımlanan Edirne Şiirleri”, *ABAD*, C 7(13), 67-96, 2024.
- Redeker, Horst, *Edebiyat Estetiği*, çev.: Aziz Çalışlar, Kuzey Yayınları, İstanbul 2022.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Beş Şehir*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011.
- Turan, Metin, *Sabırsız Bir Sabah*, Ürün Yayınları, Ankara 2021.
- Turan, Metin, *Ağustos Aldı Sırlarım*, Ürün Yayınları, Ankara 2025.